

SEPARATUM

*Az értelmiség Magyarországon
a 16.—17. században című kötetből*

Ötvös Péter

EGY FŐÚRI KÖNYVTÁR A XVII. SZÁZAD ELEJÉN
(ILLÉSHÁZY ISTVÁN)

Szeged
1988

Míg el nem olvasod,
el nem aludtasz,
addig jó lesz
nem tudni tőle

Ötvös Péter:

EGY FŐÚRI KÖNYVTÁR A XVII. SZÁZAD ELEJÉN (ILLÉSHÁZY ISTVÁN)

„Nem megvetendő belső értékű könyvtáramat, amely könyveket és kéziratokat, s nem kisebb becsű térképgyűjteményt foglal magában, a Nemzeti Múzeumnak ajándékképpen felajánlom” — írta az utolsó Illésházy gróf, István, 1835. július 22-én József nádornak, midőn 6089 tételes könyvtárát a nemzetnek átengedte. E dubnici állomány a századvégi rendszerezéskor nem maradt már együtt, s így BERLÁSZ Jenő fontos, a Nemzeti Múzeum Könyvtárának egyik alapítóanyagát vizsgáló újabbkori fölmérése már csak a könyveket *nyolc szakra* osztó *katalógusra* támaszkodhatott.¹ BERLÁSZ arra a következtetésre jutott, hogy a dubnici Illésházy-könyvtár *legalább hét nemzedék könyvgyűjtő fáradozásának eredménye*, s bár a nádor (I.) Illésházy Istvánnal mindössze két kézirat hozható kapcsolatba, a gyűjtemény rekonstruálását mégis nála kezdi: „az Illésházy-familia István nádor személyében a 16–17. század fordulóján már mint magas műveltségű család jelenik meg”, s *szerinte* ez az egyetlen gyűjtemény, „amely a humanizmus koráig visszanyúlva a műveltségváltások egész sorát reprezentálja, és mély bepillantást enged társadalmunk politikai vezető rétegének kulturális fejlődésébe”.² A jelentős könyvanyagban azonban egyetlen olyan *nyomtatvány* sincs, amely kétséget kizáróan az első Illésházy István tulajdonában is lett volna, erről BERLÁSZ Jenő esetenkénti ellenőrzései sem szólnak, de az ettől függetlenül folytatott possessor kutatás sem hozott pozitív eredményt.

Bizonytalanná vált tehát az anyagból Illésházy István *könyvgyűjtő fáradozása*, sőt, valószínűsíthettük, hogy a katalógusban az időkör szerint számba jöhető (tehát 1609-ig kiadott) ősnymtatványok és könyvek mind *későbbi* gyűjtőmunka eredményeit jelzik. Nem meglepő azonban, hogy a nagy műveltségű s könyvgyűjtő Illésházy képe oly makacsul él tovább immár második százada: MEDNYÁNSZKY Alajos közölt először németül lelkesült életrajzot róla, amelyet röviddel azután KAZINCZY Ferenc is kiadott magyarul, tisztelegve az akkor még élő család előtt.³ Leghatékonyabban ő terjesztette el tehát a rendületlen tudománypártoló, kora jeles tudósaival szakadatlanul levelező, s egyúttal komoly tudományos megbecsülésnek is örvendő Illésházy-portrét. KAZINCZY sem tudja ugyan dokumentálni, hogy „a maga korának